

**Wystąpienie dra Janusza Kochanowskiego,
Rzecznika Praw Obywatelskich warsztaty w Natolinie
w ramach „Projektu współpracy ombudsmanów
państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej”
– 22 października 2009 r.**

Szanowni Państwo,

Czuję się zaszczycony, że w miejscu, którego gospodarzami są Centrum Europejskie – Natolin oraz Kolegium Europejskie, udało się zgromadzić tak znamienitych gości z państw objętych projektem Partnerstwa Wschodniego.

Ambasadorów Armenii Pana Ashota Galoyana i Gruzji Konstantina Kavtaradze. Pana Christiana Le Roux dyrektora Gabinetu Mediatora Republiki Francuskiej.

Przedstawiciela MSZ Pana Dyr. Andrzeja Cieszkowskiego oraz przedstawicieli Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej.

Witam naszych przyjaciół z Azerbejdżanu, Gruzji oraz Mołdawii.

Pragnę bardzo serdecznie podziękować Państwu za przybycie. Dziękuję również wszystkim przedstawicielom władz państwowych oraz przybyłym gościom z Polski i zza granicy za udział w inauguracji warsztatów, które skierowane są do biur ombudsmanów Partnerstwa Wschodniego.

Jestem głęboko przekonany, że Państwa obecność i udział w zainicjowanym przeze mnie we współpracy z Mediatorem Republiki Francuskiej projekcie pt. „Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej”, okaże się naszym wspólnym sukcesem. Na początek pozwolę sobie powiedzieć kilka słów o samym Partnerstwie oraz o warsztatach, które do tego sukcesu mają prowadzić.

Założeniem i celem Partnerstwa Wschodniego jest zacieśnienie współpracy Unii Europejskiej z jej wschodnimi sąsiadami. Żywotnym interesem Unii jest bowiem wspieranie demokratycznych przemian i promocja idei praw człowieka w krajach leżących za jej wschodnią granicą. Niezbędna pomoc oraz wsparcie dla państw Europy Wschodniej i Południowego Kaukazu w ich wysiłkach zmierzających do zbudowania i umocnienia

demokratycznego państwa prawa jest jednym z priorytetów polityki Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej.

Zainaugurowane oficjalnie w dniu 7 maja 2009 r. w Pradze, Partnerstwo Wschodnie powstało jako element funkcjonującej od 2004 r. Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Celem tej inicjatywy jest zbliżenie systemów politycznych i społeczno – gospodarczych krajów partnerskich do standardów unijnych.

Należy podkreślić, że integracja europejska powinna być przede wszystkim procesem, który prowadzi do zbliżenia między ludźmi. Ten cel zrealizować można tylko z poszanowaniem podstawowych praw człowieka. Dlatego też inicjowany właśnie projekt współpracy ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej jest w dobie rozszerzania kooperacji europejskiej tak bardzo potrzebny. Przewidziana przez Unię Europejską platforma tematyczna - demokracja, rządy prawa i stabilność – wydaje się właściwym obszarem dla realizacji tego typu współpracy.

W tym miejscu chciałbym wyznać, że choć formalnej inauguracji Partnerstwa Wschodniego na szczęblu szefów państw i rządów Unii Europejskiej dokonano w maju tego roku, podjęcie prac nad przygotowaniem projektu współpracy ombudsmanów poleciłem już blisko półtora roku temu. Realizowana do tej pory współpraca bilateralna z urzędami ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego oraz z urzędem Mediatora Republiki Francuskiej umożliwia zacieśnianie i pogłębianie tej współpracy także w multilateralnej formule europejskiej. Wierzę, że wzajemne zaufanie i szacunek, jakim darzą się niezależne organy ochrony praw człowieka pozwoli na podjęcie realizacji tego wspólnego dzieła także w kolejnych latach.

Projekt współpracy ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego wzbudził już zainteresowanie na forum Unii Europejskiej. Podjęliśmy kroki w celu nadania temu projektowi rangi projektu Unii Europejskiej.

W tym miejscu chciałbym wyrazić swoją wdzięczność i podziękowania Ministrowi Spraw Zagranicznych RP oraz Szefowi Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej oraz ich przedstawicielom i współpracownikom, którzy podjęli działania w porozumieniu z Komisją Europejską w celu zapewnienia odpowiedniego wsparcia i warunków dla realizacji projektu współpracy ombudsmanów. Chciałbym dodatkowo podziękować resortowi spraw zagranicznych za pomoc, bez której rozpoczynające się warsztaty nie mogłyby się odbyć.

Pragnę także gorąco podziękować Mediatorowi Republiki Francuskiej, który wyraził wolę udziału w projekcie współpracy ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego. Mój ogromny szacunek i osobista sympatia powodują, że udział francuskiego Mediatora w

rozpoczynającym się projekcie mogą ocenić jako decydujący o powodzeniu tego ambitnego przedsięwzięcia.

Europejska Polityka Sąsiedztwa obejmuje nie tylko kraje Partnerstwa Wschodniego. Obejmuje ona także kraje Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, w tym takie państwa, jak Izrael. W ubiegłym miesiącu złożyłem wizytę w Tel-Awii, gdzie podczas spotkania z Kontrolerem Państwa Panem Micha Lindenstraussem rozmawialiśmy na temat możliwości wsparcia projektu przez izraelskiego ombudsmana. Biorąc to pod uwagę, a także francuskie doświadczenia współpracy w ramach Unii dla Morza Śródziemnego, które wydają się nam szczególnie interesujące, pragnę wyrazić przekonanie, że współpraca ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego otwiera nową perspektywę na polu ochrony praw jednostki w Europie.

Jak wielokrotnie, podczas sprawowania mojego urzędu, podkreślałem, warunkiem właściwej ochrony praw i wolności obywatelskich są sprawnie funkcjonujące instytucje państwa prawnego. Jedną z podstawowych instytucji takiego państwa jest urząd ombudsmana, zaś doskonałym przykładem pozytywnego wpływu tego urzędu na ustrojowe zmiany w krajach postkomunistycznych jest działalność rzeczników praw obywatelskich Armenii, Azerbejdżanu, Gruzji, Mołdawii, Ukrainy i Polski.

Powołanie tej instytucji, służącej ochronie praw jednostki w Polsce, stanowiło zapowiedź upadku systemu t.zw. „demokracji ludowej” i było początkiem budowania demokratycznego państwa prawa. W systemie demokratycznym każdego państwa to ombudsman zobowiązany jest do czuwania, aby wolności i prawa człowieka i obywatela, zwłaszcza we wrażliwych społecznie obszarach, były odpowiednio chronione i wypełniane właściwą treścią..

Instytucja ta funkcjonuje w państwach objętych programem Partnerstwa Wschodniego, poza Białorusią. Struktura, szczegółowe zadania i charakter tego urzędu różnią się w zależności od specyfiki danego państwa. Jednak zadania i wyzwania, które stoją przed organami ochrony praw człowieka, w swym podstawowym wymiarze, są podobne. Dlatego długookresowym celem Projektu Współpracy Ombudsmanów Partnerstwa Wschodniego powinno być wzmocnienie zdolności urzędów ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego, także w odniesieniu do organów wymiaru sprawiedliwości i organów administracji, do partycypacji w budowie demokratycznego państwa prawa, poprzez m.in. organizację forów wymiany doświadczeń i umiejętności dla naszych urzędów, w tym w szczególności wymiany doświadczeń między pracownikami biur ombudsmanów,

przeprowadzanie programów badawczych w kontekście ochrony praw podstawowych, czy też analiza ustawodawstwa krajowego pod kątem właściwej realizacji praw i wolności człowieka.

Projekt nasz jest przedsięwzięciem długofalowym, którego realizacja planowana jest na co najmniej kilka lat. W pierwszej jego fazie, obejmującej rok 2009, niezbędna jest jednak dogłębna analiza obecnej sytuacji i potrzeb urzędów ombudsmanów państw Partnerstwa tak, aby można było prawidłowo i precyzyjnie określić problemy i potrzeby, których zaspokojenie przyczyni się do wzmocnienia funkcjonujących już instytucji. Tej właśnie analizie poświęcone będą niniejsze warsztaty.

Kolejnymi celami Projektu powinny być m.in.: stworzenie warunków do pełnej realizacji prawa do sądu, poprzez przyczynienie się do usprawnienia funkcjonowania organów wymiaru sprawiedliwości, wsparcie dla organizacji pozarządowych wzmacniających w państwach Partnerstwa budowę społeczeństwa obywatelskiego w demokratycznym państwie prawa, wzmocnienie zdolności administracyjnej państw Partnerstwa, a w szczególności administracji lokalnej, poprzez promocję dobrych praktyk administracyjnych oraz standardów poszanowania praw jednostki oraz wspieranie i umacnianie wolności słowa i wolnych mediów.

Projekt ten ma więc wielu adresatów. Będą nimi: ombudsmani, organy wymiaru sprawiedliwości oraz organy administracji publicznej państw objętych Projektem, a także organizacje pozarządowe, dziennikarze i organizacje wolnych mediów.

W celu nadzorowania i kierowania Projektem planuje się powołanie specjalnych organów: Rady Praw Obywatelskich Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego, Komitetu Pełnomocników Projektu, Rady Naukowej Projektu oraz Centrum Praw Człowieka Partnerstwa Wschodniego. O organach tych będzie jeszcze mowa w odpowiednich blokach programowych niniejszych warsztatów.

Współczesność stawia przed ombudsmanami rozliczne wyzwania. Globalizacja niesie z sobą często nowe zagrożenia dla praw jednostek. Dlatego też wspólny namysł i analiza możliwości poprawy efektywności naszych działań stanowiąc będą odpowiedź na problemy, przed którymi stajemy w codziennej pracy. Wielość tych wyzwań sprawia, że konieczne staje się przyjęcie pewnego planu działań. Rada Praw Obywatelskich projektu współpracy ombudsmanów wydaje się właściwym forum do wytyczenia kierunków takiej aktywności. Liczę, że trakcie zainicjowanych dzisiaj warsztatów będziemy mogli uzgodnić założenia współpracy na kolejne lata. Przewidujemy, że akceptacja tego planu nastąpi w dniu 10 grudnia tego roku, kiedy to odbędzie się spotkanie ombudsmanów państw Partnerstwa

Wschodniego przy okazji obchodów rocznicy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka na Zamku Królewskim w Warszawie.

Proszę pozwolić mi krótko wspomnieć o proponowanych wiodących tematach na następne lata współpracy. Proponujemy, by wiodącym tematem roku 2010 była Solidarność. Zasada solidarności społecznej jest bowiem w demokratycznym państwie prawa warunkiem realizacji podstawowych praw i wolności. Solidarność, jako zasada społeczna, zapewnia koegzystencję między takimi podstawowymi wartościami, jak wolność i równość. Szczególnym wyrazem zasady solidarności jest zaś walka z ubóstwem i bezradnością społeczną. Chcemy, by działania w tym zakresie zostały sfinalizowane zorganizowaniem multilateralnej konferencji państw Partnerstwa Wschodniego w dniu 17 października 2010 r., tzn. w Dniu Międzynarodowej Walki z Ubóstwem. Efektem działań przeprowadzonych w tym obszarze oraz samej konferencji będzie przedstawienie kompleksowej strategii walki z ubóstwem w państwach Partnerstwa Wschodniego UE.

Z kolei rok 2011 powinien być Rokiem Prawa do Sądu. Prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy przez niezawisły sąd stanowi współcześnie podstawową gwarancję ochrony praw człowieka i obywatela. Ponadto zasada prawa do sądu jest narzędziem ładu społecznego współczesnego państwa i pełni ważne funkcje społeczne. W roku tym należy położyć nacisk na wszystkie elementy prawa do sądu - tj. prawo dostępu do sądu, prawo do rzetelnego postępowania, prawo do wysłuchania oraz do obrony, a także prawo do wyroku sądowego.

Rok 2012 chcielibyśmy poświęcić prawu do skutecznej administracji oraz prawu do informacji o działaniach administracji publicznej oraz funkcjonariuszy publicznych. Liczę, że inicjatywę tę obejmie swoim patronatem Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich. Profesjonalna i transparentna administracja jest współcześnie istotą demokratycznego państwa prawa. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej niej art. 41 prawo do dobrej administracji. Oznacza to, że jednym z podstawowych praw obywatela Unii Europejskiej jest domaganie się od organów i instytucji Unii bezstronnego, zgodnego z prawem rozpatrzenia, bez zbędnej zwłoki, sprawy wniesionej do danego organu lub instytucji. Wiemy, że standardy te są upowszechniane przez ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego. Z pewnością jednak wymiana doświadczeń i wzajemne wsparcie na tym polu będzie wielce cenne.

Ze względu na rosnącą wagę ochrony praw konsumenckich oraz ich znaczenia w swobodzie przepływu towarów i usług projekt zakłada, że rok 2013 będzie Rokiem Praw

Konsumenta. Nie chcąc zajmować czasu szczegółowymi zagadnieniami dotyczącymi tego tematu chciałbym zauważyć, że każda kolejna roczna inicjatywa tematyczna rozpoczynać się będzie międzynarodową, której miejsce i zakres będzie wyznaczone przez Radę Praw Obywatelskich w wybranych państwach objętych Projektem.

Oprócz organizacji cyklu szkoleń i warsztatów z zakresu ochrony praw człowieka i obywatela, w ramach Projektu przewiduje się także inne zadania, polegające m.in. na monitorowaniu sytuacji więźniów w państwach objętych projektem Partnerstwa Wschodniego, analizie przepisów prawa krajowego Państw Partnerstwa Wschodniego pod kątem dostosowania do europejskich standardów ochrony praw jednostki, realizacji projektów naukowych i badawczych w sferze ochrony praw podstawowych.

W tym miejscu zajmę się jedynie krótko przybliżeniem idei cyklu szkoleń i warsztatów z zakresu ochrony praw człowieka i obywatela. Jak już wspomniałem, tematem niniejszych warsztatów, będzie stan przestrzegania praw i wolności człowieka w państwach objętych Programem, a także analiza sytuacji i próba wskazania najważniejszych problemów z punktu widzenia urzędu ombudsmana. Celami warsztatów powinno być zdefiniowanie oraz precyzyjne określenie najważniejszych wyzwań w zakresie przestrzegania praw i wolności człowieka w państwach Partnerstwa Wschodniego, a także problemów i potrzeb instytucji ombudsmanów państw objętych Projektem, przygotowanie projektu Porozumienia o Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa oraz projektu i wstępnych założeń programu Współpracy Ombudsmanów tych Państw.

Przygotowując program warsztatów organizatorzy poddali wstępnej analizie raporty roczne ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego. Na podstawie tych dokumentów wyróżniono trzy podstawowe dziedziny, w których każde z zaangażowanych państw informuje o zasadniczych i priorytetowych problemach w zakresie przestrzegania praw człowieka i obywatela. Te dziedziny to: wolność słowa i mediów; prawo do sądu oraz wolność od tortur i poniżającego traktowania.

W analizowanych raportach mowa jest m.in. o niepokojących przypadkach stosowania gróźb wobec niezależnych dziennikarzy ze strony przedstawicieli władzy publicznej, a także zmuszania do ujawniania źródeł opublikowanych informacji. Ombudsmani informują o nierównym traktowaniu mediów przez władze państwowe, a także restrykcyjnym trybie wydawania przepustek i akredytacji dla dziennikarzy. Zaobserwowano przypadki wymuszanej przez władze autocenzury mediów oraz arbitralności przy podejmowaniu decyzji o wydaniu koncesji na radiową bądź telewizyjną działalność podmiotów prywatnych. Zdążają się przypadki napaści i pobicia niezależnych dziennikarzy przez „nieznanych sprawców”, a

reakcja organów ścigania na te incydenty jest niewystarczająca i nieefektywna. Naszym najświeższym, polskim wkładem są ostatnie przypadki nielegalnego i sprzecznego z prawem podsłuchiwania dziennikarzy.

W zakresie prawa do sądu, jednym z podstawowych problemów wskazywanych w analizowanych raportach jest brak wystarczających gwarancji niezawisłości i niezależności sędziowskiej, a także jawności rozpraw sądowych. Autorzy raportów wskazują na wysoki poziom korupcji w sądownictwie, brak odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów oraz silne naciski ze strony władzy publicznej na przedstawicieli sądownictwa.

Jeśli natomiast chodzi o wolność od tortur i poniżającego traktowania, to we wszystkich państwach objętych projektem odnotowano pewne przypadki nadużywania siły przez policję oraz służby specjalne. W aresztach i miejscach zatrzymań panuje często przeludnienie, a warunki sanitarne zagrażają życiu i zdrowiu osób tam przetrzymywanych. Więźniowie są zmuszani do pracy w skrajnie trudnych warunkach, są bici i poddawani przemocy psychicznej. Odnotowano wiele przypadków stosowania tortur wobec zatrzymanych, w tym w celu wydobycia zeznań. Ponadto odnotowano przypadki fizycznego i psychicznego znęcania się przełożonych nad podwładnymi w siłach zbrojnych.

Wiele z tych przypadków ma charakter jednostkowy, część z nich jednak ma charakter systemowy. Zwłaszcza te zagadnienia stanowią często przedmiot troski w kilku państwach, których ombudsmeni muszą się uporać z podobnymi naruszeniami wolności i praw człowieka i obywatela. Dlatego też wspólny namysł i analiza oraz omówienie możliwości wzajemnego wsparcia i wymiany doświadczeń stanowić będzie niezwykle cenną inicjatywę, która jest – ośmielę się to powiedzieć – projektem unikatowym w skali Europy.

Wierzę głęboko, że nasza współpraca w ramach niniejszych warsztatów, jak i całego Projektu, przyczyni się do wzmocnienia zdolności urzędów ombudsmanów do realizacji zadania stania na straży wolności i praw człowieka i obywatela, co znajdzie swe odzwierciedlenie w poprawie stanu przestrzegania praw podstawowych w Europie. Jak pisał Robert Schuman w swej słynnej deklaracji z 1950 roku, która doprowadziła do tego, co dziś nazywa się Unią Europejską, „Europa nie powstanie od razu ani w całości: będzie powstawała przez konkretne realizacje, tworząc najpierw rzeczywistą solidarność”. Nasza obecność tutaj jest także wyrazem tego samego pragnienia likwidowania podziałów przez konkretne przedsięwzięcia.

Pozostaje mi zatem życzyć Państwu owocnych obrad. Moi współpracownicy służyć będą Państwu niezbędną pomocą.